

Ledán M. István*
Érköbölkút

Prédikáció a börtönben lévő lelkeknek, avagy az 1Pt 3,19 értelmezésének nehéz keresztje

1. Az elméletek sűrűjében

A kutatók többsége korábban amellet érvelt, hogy az 1Pt 3,18–22-ben a szentíró egy Krisztus-himnusz vagy egy keresztelési himnusz elemeit használta fel az 1Tim 3,16, illetve a Fil 2,6–11 mintájára. Többen is megkísérelték rekonstruálni a himnusz szövegét. A legismertebb hipotetikus szöveg Rudolf Bultmann leleménye, aki voltaképpen a levél és főként a szakasz hitvallásszerű vagy annak érzékelt elemeit ollózta össze:¹

Πιστεύω εἰς τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστόν
τὸν προεγνωσμένον μὲν πρὸ καταβολῆς κόσμου,
φανερωθέντα δὲ ἐπ’ ἐσχάτου τῶν χρόνων
ὅς ἐπαθεν ἅπαξ περὶ ἁμαρτιῶν,
ἵνα ἡμᾶς προσαγάγῃ τῷ τεῷ,
θανατωθεὶς μὲν σαρκί
ζωοποιηθεὶς δὲ πνεύματι,
ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασιν ἐκήρυξε,
πορευθεὶς [δὲ] εἰς οὐρανὸν ἐκάτισεν ἐν δεξιᾷ θεοῦ,
ὑποταγέντων αὐτῷ ἀγγέλων καὶ ἐξουσιῶν καὶ δυνάμεων.

*Hiszek az Úr Jézus Krisztusban,
aki ugyan a világ teremtése előtt kiválasztott,
de az idők végén jelent meg,
aki szenvedett egyszer a bűnökért,
hogy Istenhez vezessen minket,
halálra adatott ugyan test szerint,
de meglevenítettett Lélek szerint,
így ment el a börtönben levő lelkekhez is, és prédikált azoknak,*

* Ledán M. István (Sepsiszentgyörgy, 1975) református lelképásztor, a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben folytatott teológiai tanulmányokat (1995–2000). Lelkészi munkája mellett latinból fordít, illetve szerkesztője a *Laudator temporis acti* nevű latin nyelvű blognak. 2018-ban abszolválta a Debreceni Református Hittudományi Egyetem Doktori Iskolájában. Kutatási területe: az ógörög sírfeliratok vizsgálata az újszövetségi eszkatológia vonatkozásában.

¹ Bultmann, Rudolf: Bekenntnis- und Liedfragmente im ersten Petrusbrief. In: *Coniectanea Neotestamentica* 11 (in honorem Antonii Fridrichsen. Gleerup, Lund), (1947), 1–14.

*aki felment a mennybe, és Isten jobbára ült,
és alávettettek neki angyalok, hatalmasságok és erők.*²

A kutatók ma inkább arra hajlanak: noha a nyelvi jellegzetességek (*szenvedett... a bűnökért, halálra adatott, megelevenítetett, felment a mennybe*) mindenképpen arra utalnak, hogy az 1Pt szerzője olyan tradicionális elemeket használt ebben a szakaszban, amelyek familiárisak voltak olvasói számára, az azonban kérdéses, hogy a Krisztus-himnuszt vagy keresztelési himnuszt részben vagy teljesen építette be a levél szövegtestébe.

A kérdéses szakasz részleteiben sem(!) tűnik himnikusnak, a feltételezett eredeti himnusz helyreállításában pedig nincs konszenzus a kutatók között.³ De még ha feltételezzük is, hogy létezett ilyen himnusz, és a levél szerzője beépítette azt a szövegbe (következésképpen a 3,19 – ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι ὑποτασσόμενοι ἐκτίθειν – egy hosszabb himnusz egyik sora lenne), a fő kérdés mégiscsak az: mi volt vele a szerző intenciója, és milyen kapcsolat van a tárgyabb kontextus és e hagyományos formulákat tartalmazó igeszakasz, közelebb-ről a 19. vers között.

Az exegéták a tekintetben maximálisan egyetértenek, hogy a textus rendkívül homályos és problematikus. Minthogy nem világos a kapcsolat a vers tartalma és a közvetlen kontextus között, nehéz eldönteni, hogy mi lehetett a szerzői szándék. Textusunk kétségkívül egyike a legtöbb fejtörést okozó ígehelyeknek, valódi *crux interpretum*, *locus vexatissimus*, a vonatkozó hatalmas irodalom pedig azt sejteti, hogy nem létezik megnyugtató megoldás.⁴ *Ignoramus* – mondhatnánk, emlékeztetve magunkat a teológiai tudományosság korlátaira, ám a textus értelmezésének hatalmas irodalma mást is sejtet. Azt tudniillik, hogy a kutatók nem szívesen nyugszanak bele az előbb idézett elv második felébe: *et ignorabimus*.⁵

A textussal foglalkozó csaknem mindegyik exegéta igyekszik átfogó képet adni a különféle elméletekről, mégis a legfrappánsabbban és a leginkább *sine ira et studio* talán McKnightnak sikerült összefoglalnia a különböző megoldási kísérleteket. Az ő összefoglalását követve iparkodunk rendet vágni az elméletek sűrűjében. Három fő elmélet körvonalazható: 1. a pokolra való alászállás; 2. a pre-exisztens Krisztus; 3. a győzelmi proklamáció elmélete.

1. Amennyiben a textus Krisztus pokolra való alászállásáról beszélne, a hangsúly a következő gondolatokra kerülne:

² Rudolf Bultmann hipotetikus szövegének fordításához az MBT 2017-es bibliafordítását használtam.

³ Achtemeier, P. J. – Epp, E. J.: *1 Peter: A commentary on First Peter*. Fortress Press, Minneapolis 1996, 240.

⁴ Kálvin János: *A katolikus levelek magyarázata*. Ford. Szabó András. Kálvin János Kiadó, Budapest 2013, 98. Ld. még: Achtemeier, P. J. – Epp, E. J.: *i. m.* 241.

⁵ „Ignoramus et ignorabimus.” (Nem tudjuk, és nem is fogjuk tudni.) Emil du Bois-Reymond német pszichológus megállapítása a tudományos megismerés határaitól.

- a) a *léleekben* (ἐν ᾧ)⁶ arra utal, hogy az esemény még Jézus feltámadása előtt történt;
- b) a *lelkek* (πνεύματα) a bukott angyalok vagy az özönvíz előtt/során meghaltak (vagy mindkét csoport);
- c) a *börtön* (φυλακή) az alvilág, a Hádész (vö. 2Pt 2,4);
- d) az *elment* (πορεύω) a pokolra való alászállásra vonatkozik;
- e) a *prédikált* (κηρύσσω) az üdvösség felkínálását jelenti mindazok számára, akiknek nem volt alkalmuk találkozni Jézussal.

A fentiek értelmében a szöveg központi mondanivalója az, hogy Isten Urrá és Krisztussá tette Jézust (vö. ApCsel 2,31.36), illetve hogy Jézus a halálát követően is folytatja szolgálatát.

2. Amennyiben a textus a preegzisztens Krisztusra összpontosítana:

- a) a *léleekben* a preegzisztens Krisztusra utal, aki jelen volt Noéban;
- b) a *lelkek* Noé kortársai;
- c) a *börtön* a bűn és a tudatlanság metaforája;
- d) az *elment* annyit tesz, hogy Jézus beszélt Noén keresztül, tehát semmiféle túlvilági szférába való utazást nem kell érteni ezen;
- e) a *prédikálás* közönséges megtérésre felhívó igehirdetés Noé kortársai számára.

Eszerint a textus kontextusba ágyazott mondanivalója a következő: ahogyan Jézus különféle módon szenvedett, és megtapasztalta többek között igehirdetésének elutasítását, de mégis igaz maradt, ugyanúgy kell a hívőknek hűségeseknek maradniuk még akkor is, ha szenvednek, illetve készeknek kell mutatkozniuk a tanúságtételre (vö. 1Pt 3,15).

3. Végül a győzelmi proklamáció elmélete szerint

- a) *léleekben* Krisztus feltámadása utáni exisztenciájára utal;
- b) a *lelkek* a bukott angyalok (vagy az evangéliumi hagyományból is ismert tisztátalan lelkek);
- c) a *börtön* a felsőbb régiókban, valahol a menny szélén lokalizálható, ahol a bukott angyalok fogságban vannak;
- d) az *elment* Jézus mennybemenetelére vonatkozik, a prédikálás pedig ennek az eseménynek a során történt;
- e) a *prédikált* Jézus győzelmi proklamációját jelenti a gonosz szellemi lények fölött.

Ez utóbbi elmélet szerint a mondanivaló így fogalmazható meg: Jézus győzött, következésképpen a hívőknek nincs okuk félni az erőktől és hatalmasságoztól, illetve azoktól, akikben ezek az erők munkálkodnak (vö. 1Pt 3,14).⁷

⁶ Ti. az ἐν ᾧ szókapcsolat visszautal az előző versre, és vagy a Lélekre (lélekre?) vonatkozik, vagy tágabban a „megelevenített Lélek (lélek?) szerint” mondatrészre.

⁷ Ld. McKnight, Scot: *The NIV Application Commentar. 1 Peter*. Zondervan Publishing House, Grand Rapids 1996, 211.

Miként a fentebb vázlatosan bemutatott elméletekből kiderül, voltaképpen a textus mindegyik lexémája problematikus, és kérdések tucatját veti fel. Ebben a tanulmányban e négy problematikus lexémát fogjuk tüzetesebben is megvizsgálni, kitérünk textusunk és az 1Pt 4,16 össze(nem)függéseire, majd a szűkebb-tágabb kontextus figyelembevételével megkíséreljük felvázolni a leginkább plauzibilis interpretációt.

2. A *börtön*

A φυλακή az Újszövetségben leggyakrabban büntetés-végrehajtó helyet (Mt 14,3; ApCsel 5,22 etc.), ritkábban őrváltást, őrszolgálatot (Mt 14,25; Lk 12,38) jelent, olykor pedig a gonosz (démoni) lelkek (Jel 18,2; 20,7) lakó-, illetve fogvatartási helyére vonatkozik. Érdeemes azonban alaposabban megvizsgálnunk, hogy van-e vajon nyoma a zsidó hagyományban,⁸ illetve a görög-római kultúrkörben annak, hogy azok börtönként utalnának valamilyen negatív túlvilági szférára; és amennyiben van, akkor egészen pontosan milyen túlvilági helyszínekre történik utalás.

Néhány ószövetségi apokrif irat börtönként képzei el a gonosz, démoni lelkek, bukott angyalok tartózkodási helyét. Az 1Énók 21,7–10-ben a látnok egy mérhetetlen mélységű, félelmetes helyet lát, ahol hatalmas tűz lobog, és ahol kínok látványa fogadja; kérdésére pedig ezt a választ kapja:

„Ez a hely az angyalok börtöne (δεσμοτήριον), és itt tartják fogva őket örök időkhig.”⁹

Ugyancsak az 1Énók beszél egy kietlen és rettenetes helyről, ahol nincs égbolt, és nincs szilárd talaj, és ahol a csillagok, illetve a mennyei seregeknek börtöne (δεσμοτήριον) található (18,12–14). A (szláv) 2Énók látnoka is egy mindennél sötétebb helyen látja a fogva tartott, sötét tekintetű angyalokat (lelkeket) felakasztva függeni, akik a végső ítéletüket várják.¹⁰ A Jubileumok könyvének szerzője szerint pedig Isten haragra gerjelt azon angyalok ellen, akiket a földre küldött (és akik bűnbe estek), megkötöztette és elkülönítette őket a föld mélységeiben (Jub 5,6).

Bár az előbbi kifejezések (φυλακή, δεσμοτήριον) egyike sem használatos az Ószövetségben a Seóltra, a halottak birodalmára, és a Seólt konkrétan sehol sem nevezik börtönnek, a Zsoltárok könyve Seóllal kapcsolatos képes beszéde még-

⁸ Textusunk esetében – sok egyéb hatás mellett – mindenképpen számolunk kell az Énók-irodalom hatásával, amelyet más újszövetségi szerzőkre és az apostoli atyákra tett hatása tesz valószínűvé. A Jud 14–15 az 1Énók 1,9-et idézi; az 1Móz 6,1–6 mitikus történetére pedig, amely igen fontos az apokalipszis szerzője számára, a Jud 6–7-ben és a 2Pt 2,4-ben történik utalás. Továbbá a Barn 16,5 az 1Énók 89,56 és 66–67-re utal, és úgy beszél róla, mint amely az Írás része (λέγει γὰρ γραφή). Ld. Achtemeier, P. J. – Epp, E. J.: *i. m.* 241.

⁹ Charles, R. H. (szerk.): *The Greek Text of Book of Enoch*. Clarendon Press, Oxford 1912. A továbbiakban külön hivatkozás nélkül használjuk Charles szövegét.

¹⁰ Charlesworth, James H. (szerk.): *The Old Testament Pseudepigrapha. Volume 1. Apocalyptic Literature and Testaments*. Doubleday, Garden City N. Y. 1983.

is azt sejteti, hogy a börtönképzet nem állt távol az ószövetségi gondolkodástól. A Seól kötelei, tőrei, keze, amely megragadja, és nem engedi el az embert (Zsolt 16,6; 49,16) mindenképpen a halottak birodalmának börtönjellegrére utal. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy az apokrif irodalom túlvilági börtönével ellentétben, amely a démoni lelkek, bukott angyalok tartózkodási helye, vagy egy pokolszerű, „büntetés-végrehajtó” hely, ahol ezek a lelkek egyfajta „előzetes le-tartóztatásban” vannak, az ószövetségi Seól mint börtön egyszerűen a holtak háza/hazája, ahol az ember többé nem lehet kapcsolatban Istennel. A Seólban az ember nem „él”, csupán csak „van”, s a legtöbb, ami elmondható erről az állapotról az, hogy a puszta túlélés helye, ahol a halott az ő atyáival alszik (1Móz 37,35; 1Kir 2,10). Az ószövetségi ember nyilván azért érzékelhette börtönnek a Seólt, mert az ottani lét az Istentől való teljes és végérvényes elszakítottságot jelentette számára függetlenül attól, hogy életében istenfélő volt-e, avagy nem (Zsolt 39,14; 88,11–13).

A hellenisztikus és római kori görög–latin sírszövegek metaforikus nyelvezettől sem volt idegen az az elképzelés, hogy a Hádész, az alvilág valójában börtönszerű hely. Hádész sötét, örök hona, az alvilági folyó, amely elrabolja az embert, Perszephóné kamrája, amely az istennő Hádész általi elrablására, illetve fogvatartására utal, Hádész sötét szárnyai, amelyeket akár mint valami ragadozó madár ráterít a halandóra, a fénytelen, gyűlöletes otthon képei egyértelműen a börtön képzetét keltik bennünk. Lássunk néhány példát:

Reliqui fletum nata genitori meo,
Et antecessi, genita post, leti diem.
Bis hic septeni mecum nateles dies
Tenebris tenentur Ditis aeterna domu.

*Gyászt hagytam hátra én, a lánya nemző atyámnak,
Bár utána születtem, halálom napja megelőzte őt.
Tízennegyedik születésnapomat itt tartom,
A sötét Dis örök házában.¹¹*

Coniuge sum Cadmo fructa Scrateio
Concordesque pari viximus ingenio.
Nunc data sum Diti onguum mansura per aevum,
Deducta et fatali igne et aqua Stygia.

*Férjemmel, Scrateius Cadmuszal éltem
Egyetértésben, egy szívvel-lélekkel.
Most Disnek adattam át, hogy vele maradjak hosszú időre,
A Styx véges, lángoló víze ragadott el.¹²*

¹¹ Bücheler, Franz: *Carmina Latina Epigraphica*, 1–2. B. G. Teubner, Leipzig 1895–1897, nr. 55. Róma, a Kr. e. 1. sz. első fele. [A továbbiakban CE.]

¹² CE 960. Róma, a kései köztársaság kora.

Παρθένος ἐν γοιέεσσιν ἐθήλεον ἀγαπητή,
ἤλυθα τὴν φρικτὴν εἰς "Αἰδαο πόλιν.

*Én öténves szűz, akét a szűlőke gondosan neveltek,
én, a szerezett, Hádész iszonyú városába mentem.*¹³

εἰ θέμις ἦν θνητὴν ἐναρίθμι-
ον ἀγέουσαν ἀθανάταις
νομίσαι, σοὶ Τὸ γέρας τόδ' ἂν
ἦν, Ἡράκλεια σὺ γὰρ προλι-
πουσ' ἦβην πολυανθῆ ὠϊχ-
ου ἀποφθιμένη μήτρος π-
ρολιποῦσα μέλαθρον Σίμ-
ου ἀοικτίστως Φερσεφό-
νης θαλάμους.

*Ha jogos lenne tisztán élő balandót
a halbatatlanok közé számítani,
a te jutalmad ez lehetne,
Hérakleia. Mert elhagytad
dúsan virágzó ifjúságod, anyád,
Simó hajlékát is, s el nem siratottan
mentél Perszephóné kamrájába.*¹⁴

Τὸν δ' ἔτι παπταίνοντ' ἐπὶ γούναισι παῖδα δεδορκῶς
"Αἰδῆς ὧι σκοτίας ἀμφέβαλεν πτέρυγας.

*Az arja térdén még félénken pislogó gyermekre tekintvén,
sötét szárnyait ráterítette Hádész.*¹⁵

ἐντάδε σοί, Δομνεῖνα, τελέσθη πᾶσα μοίρη,
ἐντάδε λοιπὸν ἔχεις στυγερὸν οἶκον,
κούκέτι σοι φάος ἡέλιιο,
οὐδὲ τὰ κλεινὰ δὲ δώματα Ῥώμης
οὐδ' ἄλλοχος, οὔτε φίλη κασιγνήτη,
ἀλλὰ σε καλύπτουσι θαλερῆ
ἄμπελος καὶ γέα ἐν Μεδιολάνῳ.

¹³ Kaibel, Georgius: *Epigrammata Graeca ex lapidibus conlecta*. G. Olms, Hildesheim 1965, nr. 565. Itália. [A továbbiakban GE.]

¹⁴ Peek, Werner: *Griechische Grabgedichte*. Akademie Verlag, Berlin 1960, nr. 99. I.d. még Peres Imre: *Griechische Grabinschriften und neutestamentliche Eschatologie*. WUNT 157. Mohr Siebeck, Tübingen 2003, 45.

¹⁵ EG 89. Attika, a római kor előtti 4. sz.

*Itt ért véget egész sorsod, Domneina,
Mostantól ez lesz gyűlöletes otthonod.
Nem ragyog többé neked a fény,
Nem neked állnak Róma bíres házái,
Férjed sem lesz, sem szeretett testvéreid,
De Mediolanum buja szőlője és földje takar.¹⁶*

Végül két irodalmi példát idézzünk arra nézve, hogy mennyire népszerű volt az az elképzelés, hogy az alvilág, a holtak hazája börtön. Mindkét példa a kora császárkor két ünnepelt költőjétől, Vergiliustól, illetve Horatiustól származik:

*Cocyti tardaue palusinamabilisunda
alligat et noviens Styx interfusa coerces.¹⁷*

*Cócytus meg e gyűlölt láp közönyös vize tiltja,
És a keilencszer körbefutó Styx is kóti őket [ti. a holtakat].¹⁸*

*Cum semel occideris et de te splendida Minos
fecerit arbitria,
non, Torquate, genus, non te facundia, non te
restitutet pietas;*

*Infernis neque enim tenebris Diana pudicum
liberat Hippolytum,
nec Lethaea valet Theseus abrumpere caro
vincula Pirithoo.¹⁹*

*Egyszer hullj csak alá, és Minósz ünnepi fénnel
Mondja ki végzetedet;
Sem rang, Torquatus, sem cifra szavad, sem érényed
Nem hoz a földre megint.*

Mert a sötét mélyből már Diana sem menti meg

*Szűzies Hyppolitust;
És Theseus sem erős megmenteni Piritbouszát
Létbei láncából.²⁰*

¹⁶ EG 720. Idézi Lattimore, Richmond: *Themes in Greek and Latin Epitaphs*. University of Illinois Press, Urbana 1962, 75.

¹⁷ A latin szöveghez ld. *Oeuvres de Virgile*. Texte latin publiées avec une introduction biographique et littéraire, des notes critiques et explicatives, des gravures, des cartes et un index, par F. Plessis et P. Lejay. Hachette, Paris 1913.

¹⁸ *Vergilius összes művei*. Bibliotheca Classica. Ford. Lakatos István. Magyar Helikon, Budapest 1973, *Georgica* IV. 480.

¹⁹ A latin szöveghez ld. *Horace: Oeuvres*. Étude biographique e littéraire par F. Plessis et P. Lejay. 13ème ed. Hachette, Paris 1911.

²⁰ *Horatius összes művei*. Ford. Bede Anna. Európa Könyvkiadó, Budapest 1989, *Carm.* IV. 7.

Akárcsak az ószövetségi Seól, a Hádész sem (kifejezetten) a túlvilági büntetés helye, börtönnek vagy börtönszerű helynek azért nevezhető, mert elrabolja az embert a fényből, a melegséget jelentő emberi kapcsolatok világából. A Hádészben való lét olyannyira nem élet, hogy Akhilleusz, aki noha a holtakon uralkodik, ezt mondja Odüsszeusznak:

[...] napszámban szívesebben túrnám másnak a földjét,
egy nyomorultét is [...],
mint hogy az összes erőtlen holt fejedelme maradjak.²¹

Eleddig arra láttunk példákat, hogy a börtön túlvilági helyként vagy a bukott angyalok, démoni lelkek fogva tartására elkülönített térség, vagy egyszerűen a holtak birodalmát (Seól, Hádész) jelenti. Ez utóbbi esetben természetesen nem egy gyeheenaszerű helyre kell gondolnunk, ahol a holtak az életük során elkövetett gonosz tetteikért bűnhődnének, hanem olyan túlvilági szférára, amely az emberi élet végességéből adódóan (csaknem) kivétel nélkül minden ember osztályrésze. A zsidó hagyományban azonban annak is van nyoma, hogy a börtön (vagy egy börtönszerű hely) túlvilági helyként kifejezetten az istentelen, bűnös emberek bűnhődésére szolgál. Az 1Énók 22-ben egy üreges, odúszerű, mély helyről olvasunk, amelyet a szöveg κοίλωμα-nak (*üreg, mélység, öböl*) nevez, ahol a gonoszok elkülönítve várják az ítélet és a gyötrelmek napját, nyilván elővételezve bizonyos mértékig a majdani kínokat és gyötrelmeket. Ez az a hely, ahol örök időkre kötözik (θήσει) meg majd őket. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy büntetésük vagy bűnhődésük csupán a majdani ítéletet követően kezdődne majd el. Úgy tűnik, hogy az ítélet napját követően inkább csak kiteljesedik az aktuálisan is átélt büntetés. Ez az elképzelés, hogy a gonoszok valami börtönszerű túlvilági helyen bűnhődnek, népszerű lehetett keresztényen körökben is. A Rómái Kelemennek tulajdonított második levélben ugyanis ezt olvassuk:

„Ha megtesszük Krisztus akaratát, nyugalomra találunk, ha pedig nem, senki sem szabadít ki minket az örök bűnhődésből, amennyiben nem tartjuk meg parancsolatait. Ezékielnél ugyanis azt mondja az Írás: »ha feltámadna Noé, Jób és Dávid, gyermekeik nem szabadulnának ki a fogságból [αἰχμαλωσία]«.»²²

Ám a textusban szereplő φυλακή kifejezés nem feltétlenül jelent csak és kizárólag börtönt. Kálvin úgy gondolta, hogy a kifejezés olyan őrhelyre vagy *virrasztóhelyre* (*speculum*) utal, ahol az ószövetségi kegyesek távolról szemlélték a megígért üdvösséget. Ha pedig ragaszkodnánk a börtön kifejezéshez, az azt jelentené,

²¹ Homérosz: *Odüsszeia*. Ford. Devecseri Gábor. Európa Könyvkiadó, Budapest 2010, 11., 556–558.

²² Vanyó László (szerk): *Apostoli atyák*. Ókeresztény írók. 2. Szent István Társulat, Budapest 1988, 81. Az eredeti szöveget ld. Kirsopp, Lake (ford): *The Apostolic Fathers*. Vol. 1. Harvard University Press, London 1965, VI., 7–8. Idézi Papp György: Alászállt a poklokra. In: *Református Szemle*, 104. (2011/1), 55–73.

hogy a törvény olyan volt számukra, mint valami szoros őrizet, haláluk után pedig a Krisztus utáni türelmetlen várakozás szorongatta őket.²³

De vajon van-e ennek az elképzelésnek (tudniillik, hogy a φυλακή valamilyen túlvilági őrhelyre vagy védett helyre vonatkozik) bármilyen halvány nyoma a zsidó hagyományban? A már említett 1Énók 22. fejezetében a szerző nemcsak egy pokolszerű helyről beszél, ahol fogva tartják a gonosz emberek lelkeit, hanem egy olyan helyről is, amelyet ugyancsak a κοίλωμα kifejezés jelöl, és amely az igazak lelkei számára van elkülönítve. Ezen a helyen ragyogó forrás vize fakad, ahol az igazak lelkei az eljövendő üdvösséget elővételezik, ugyanakkor mindaddig panaszkodnak is, ameddig a testvérgyilkos Káin magját végérvényesen ki nem irtják a föld színéről (vö. Jel 6,10). A φυλακή tehát az alvilágon belül akár egy védett, őrzött, elkülönített helyet is jelenthet, ahol a kegyes halottak lelkei el vannak különítve a gonoszoktól.

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a φυλακή egyaránt vonatkozhat:

1. valami börtönként vagy börtönszerű helyként elképzelt túlvilági lókusra, amely lehet:
 - a) a bukott angyalok, démoni lelkek fogva tartásának helye;
 - b) kivétel nélkül minden halott tartózkodásának helye;
 - c) a gonosz, istentelen emberek bűnhődésének helye;
2. egy védett, őrzött, elkülönített ugyancsak túlvilági helyszínre, ahol az igazak lelkei elővételezik majdani üdvösségüket, s ugyanakkor szünet nélkül sürgetik is a végső isteni bosszúállást;
3. említést érdemel azonban Michaels véleménye²⁴ is, aki szerint a φυλακή menedéket (refuge), egy őrzött, szemmel tartott területet jelent, és arra a helyre utal, ahová a működésben levő, Krisztus szolgálata révén erősen korlátok közé szorított, de végérvényesen még le nem győzött tisztátalan lelkek „visszavonulhatnak”,²⁵
4. ezen a ponton pedig azt a lehetőséget sem zárhatjuk ki, hogy a φυλακή allegorikusan értendő, és a bűn fogságára vonatkozik.²⁶

²³ Kálvin János: *i. m.* 99.

²⁴ Michaels, J. R.: *Word Biblical Commentary*, vol. 49: 1 Peter. Word, Dallas 2002, 203.

²⁵ Vö. a Mk 5,10.12-vel, illetve a Mt 8,29-cel, ahol a Krisztus által kiűzött démonok menedéket kérnek, és zokon veszik, hogy Jézus idő előtt győtri őket.

²⁶ Martin Scharlemann ezt Augustinusra hivatkozva ismerteti mint lehetséges megoldást. Augustinus véleménye így szól Scharlemann idézetében: „Spiritus in carcere includi sunt in creduli, qui vixerunt temporibus Noe, quorum spiritus, i. e. animae, erant in carne et ignorantiae tenebris velut incarceratione conclusae. – A börtönbe zárt lelkek a hitetlenek, akik Noé idejében éltek, s akiknek szelleme, azaz lelke a test és a tudatlanság sötétségének foglya volt, mintha börtönbe lettek volna zárva.” Ez az idézet viszont nem található a hivatkozott helyen (Ep. 164). Ld. Scharlemann, Martin: “He descended into Hell” – An Interpretation of 1Peter 3:18–20. In: *Concordia Theological Monthly*, XXVII (1956/2), (81–94) 90. Ld. még: Achtemeier, P. J. – Epp, E. J.: *i. m.* 242.

3. Elmenvén

Ugyancsak vitatott kérdés, hogy miként értelmezzük a πορευθείς (elmenvén) particípiumot, azaz: hol helyezkedik el a börtön/a védett hely/a menedék? A szakaszban két ízben is megjelenő πορευθείς (19. és 22. v.) igenevet hagyományosan úgy szokás értelmezni, hogy itt két útról van szó: egy alvilágról (19. v.) és egy mennyeiről (22. v.). Az újabb kori kutatók többsége úgy véli, hogy a πορευθείς az Újszövetségben kizárólag a mennybemenetelre vonatkozhat (ApCsel 1,10; Jn 14,2; 16,28 stb.), következésképpen itt sem lehet szó alászállásról. A kutatók azzal érvelnek, hogy ugyanannak a particípiumnak kétszeri használata azonos értelmet sejtet, tehát egy és ugyanazon útról, a menny felé haladóról van szó. Az ismétlődő πορευθείς, amely a második esetben nyilvánvalóan a trónjuktól megfosztott vagy behódoló szellemi erőkkkel kapcsolatban hangzik el (22. v.) és a menny felé történő mozgást jelöli, arra utal, hogy az *elmenvén* a 19. versben sem jelentheti a lefelé, az alvilág felé történő mozgást. Nem valószínű – állítja a kortárs kutatók többsége –, hogy az igenév ellentétes, vagyis a Hádész felé vezető utat jelölné a mennybe való felmenetellel szemben, ugyanis nem jelentheti egyik esetben azt, hogy felment, a másikban pedig, hogy lement. Ezt az olvasatot az Ef 6,12 és némely zsidó apokaliptikus szöveg elképzelése is támogatja.²⁷

A már idézett 2Énók 7,1–3 szerint a sötét hely, ahol a látnok megpillanthatja a fogvatartott, ítéletüket váró, sötét tekintetű angyalokat (lelkeket), a második mennyben található. Azonban akár egy iraton belül sem egyértelmű, hogy hol van az a hely, ahol fogva tartják ezeket a bukott angyalokat. A 2Énók 18,7-ben már arról olvasunk, hogy más gonosz angyalok társaikkal, azaz a 7,1–3 említett sötét tekintetű angyalokkal együtt arra ítéltettek, hogy a föld alatt bűnhődjenek mindaddig, amíg az ég és a föld el nem múlik.²⁸ Mi több, az a tradíció, hogy a bukott angyalok, gonosz lelkek valahol az alsóbb mennyei régiókban lennének megkötözve, nem is a domináns elképzelés. Inkább arra találunk bőszes példát, hogy a φυλακή valahol a mélységben, az alvilági szférákban található (1Énók 18,14; 21,7–10; Jub 5,6).²⁹

Mindezek mellett meg kell jegyeznünk, hogy a πορευθείς önmagában nem sejtet semmiféle irányt. A 22 v. esetében a szövegkörnyezet, vagyis az Isten jobbának említése készlet arra, hogy menny felé történő mozgást értsünk a kifejezésen. A 19. versben említett φυλακή, különösen ha azt börtönként értelmezzük, éppúgy feljogosít arra, hogy lefelé történő mozgásra gondoljunk, mint a 22. vers esetében a felfelé történő mozgásra. Amennyiben az alászállást részessítjük előnyben, akkor az alvilágba leszálló, az alvilágot meglátogató vagy bejáró Krisztus képze a görög irodalom, illetve mitológia Hádész-járóit idézi fel kép-

²⁷ Achtemeier, P. J. – Epp, E. J.: *i. m.* 243. Ld. még: Michaels, J. R.: *i. m.* 205; Geréb Zsolt: *Péter első levelének magyarázata*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2015, 142–143.

²⁸ Idézi Achtemeier, P. J. – Epp, E. J.: *i. m.* 243.

²⁹ Ld. még Michaels, J. R.: *i. m.* 206. Geréb Zsolt: *i. m.* 143.

zeletünkben. Mindenekelőtt Odüsszeuszra gondolhatunk, aki azért látogat el az alvilágba, hogy tanácsot kérjen Teiresziasztól: ő és társai miként juthatnak haza, Ithakába.³⁰ De gondolhatunk Orpheuszra is, aki hitveséért, Eurüdikéért szállt le a Hádészbe, az alvilágiakat énekével lágyította meg, és magával vitte hitvesét. A halottak árnyai, akiket fogva tart Hádész, köré gyűlnek, és elbűvölve hallgatják énekét. Vergilius így ír erről:

Körbesereglik e váz-alakok versén elalélván,
 Oly sűrűn, amiként madarak hada libben a lombra.
 Hogyha leűzi az éj vagy az őszi fagy őket a hegyről:
 Férfiak és nők lelkei, elhunyt nagyszivű hősök
 És fiuk és hajadon lánykák sokasága, meg ifjak,
 Kiknek teste szülőik előtt hamvadt el a máglyán.³¹

Egy másik alvilágjáró Héraklész, a hősosz. Tizenkét próbatétele között, melyeket részben vezeklésül vállalt magára, az utolsó az volt, hogy fel kellett hoznia Kerberoszt, az alvilág őrzőjét a földre. Héraklész, miután beavatta magát az elusziszi misztériumokba, leszállt az alvilágba, és magától Plutóntól kérte el az alvilág őrzőjét. Egyúttal még Thészeuszt is kiszabadítja a Hádészből.³²

Végül Dionüszoszt említhetjük meg, aki miután felment az Olümposzra, és Zeusz jobbára ült, betagozódva a tizenkét nagy isten sorába, leszállt az alvilágba, ahonnan felhozta halott anyját, Szemelét, és bevezette őt az olümposziak közé. Nevét Thüonéra változtatta, hogy a többi alvilági lélek ne irigykedjen.³³

Feltűnő, hogy a görög mitológia alvilágjáróinak többsége mondhatni szotológiai céllal látogatja meg az alvilágot, azaz, hogy halott szeretteik sorsában pozitív változást eszközöljenek ki. Orpheusz alakja különösen is érdekes lehet számunkra, mivel ő énekével éri el azt, hogy Hádész szabadon engedje kedvesét. Orpheusz „pokoljárása” és Krisztus pokolra való alászállásának analógiájára alább még visszatérünk.

Összegezve az előbbieket, megállapíthatjuk, hogy az *elmenvén* egyaránt utalhat:

1. a menny felé tartó mozgásra, és ez esetben Krisztus mennybemenetele során ment el a börtönbe/a védett helyre/menedékhelyre, illetve
2. az alvilág/Hádész felé történő mozgásra. Ez utóbbi esetben az utazásra Krisztus feltámadása előtt vagy közvetlenül utána került sor, vallástörténeti analógiáit pedig főként a görög mitológia alvilágjárásaiban kereshetjük.

Könnyen lehet azonban, hogy a lokalizálásnak nincs túl nagy jelentősége, fontosabb az a kérdés, hogy Krisztus milyen céllal ment el oda, milyen hely ez a φυλακή, és kik lakják azt.

³⁰ Homérosz: *i. m.* 11.

³¹ *Vergilius összes művei, Georgia* IV: 453–52. Ld. még Ovidius: *Átváltozások*. Ford. Devecseri Gábor. Helikon, Budapest 1975, X. Idézi Trencsényi-Waldapfel Imre: *Mitológia*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest 1983, 58. skk.

³² Trencsényi-Waldapfel Imre: *i. m.* 130.

³³ Graves, Robert: *A görög mitológia*. Ford. Sziógyártó László. Európa, Budapest 1981, 146. skk.

4. A lelkek

Hagyományos értelmezés szerint a πνεύματα (lelkek) a halottak lelkére vonatkozik, és Krisztus ezekhez ment volna el (az alvilágba vagy valamilyen alsóbb mennyei szférába) prédikálni. Achtemeier szerint ez azért problematikus értelmezés, mert a πνεύματα az Újszövetségben elsősorban nem emberi lényekre, halottak lelkeire, hanem szellemi lényekre, elsősorban gonosz szellemekre vonatkozik (Mt 8,16; 12,45; Lk 10,20).

A πνεύματα jobbára ugyancsak szellemi lényeket jelöl a Biblián kívüli zsidó irodalomban is. A Jubileumok könyve 10,5 – bár az utalás meglehetősen homályos – úgy tűnik, az özönvíz után élő ellenséges és pusztító lelkekre céloz, akiket a szerző az özönvíz előtt élő, bukott angyalok leszármazottjaival azonosít. Noé azért imádkozik fiaik kérésére, hogy Isten börtönözze be ezeket a gonosz, démoni lelkeket, és tartsa őket a kárhoztatás helyén. A Jub 15,31-ben pedig arról olvassunk, hogy Isten hatalommal felruházott lelkeket rendelt a különféle népek fölé, hogy azok eltérítsék őket tőle. Izrael népe fölé azonban nem rendelt ilyen szellemi lényt, mivel a zsidóság felett kizárólag csak Isten uralkodhat. A 2Makk 3,24, illetve az 1Énók 60,1–3 úgy beszél Istenről, mint aki a lelkeknek és mindenféle hatalmasságoknak, azaz az engedetlen és engedelmes angyaloknak Ura.³⁴ Némely hely azonban azt sejteti mind az Újszövetségben, mind a zsidó apokrif irodalomban, hogy a πνεύματα a halottak lelkét, az emberi lelket is jelentheti. A Zsid 12,23 az igazak (πνεύματα δικαίων), feltehetően a mártírok lelkéről, az Énók 22,3 némileg pleonasztikusan a halottak lelkének szelleméről (vagy szellemének lelkéről (πνεύματα τῶν ψυχῶν τῶν νεκρῶν), illetve az igazak lelkéről (22,9 – πνεύματα τῶν δικαίων), a Jub 10,6 pedig az élők lelkeiről beszél.

Nem tartjuk meggyőzőnek Achtemeier érvét, miszerint a πνεύματα csak és kizárólag abban az esetben vonatkozhat halottak, emberi lények lelkére, amennyiben a πνεύματα – miként a fentebb idézett helyeken – jelzős szerkezetben fordul elő. Az a tény, hogy a πνεύματα-val a halottak, emberi lények vonatkozásában csupán jelzős szerkezetben találkozunk, Achtemeier szerint azt jelenti, hogy önálló használatban csakis szellemi, elsősorban gonosz szellemi lényekre, bukott angyalokra értendő.³⁵

Egyébként az 1Énókban a πνεῦμα önállóan is előfordul, és itt a halott ember lelkét jelenti, s az apokrif könyv szerzője azt mondja erről a lélekről, hogy az elhagyta Ábelt, amikor Káin meggyilkolta őt, és azóta szüntelenül panaszkodik. Igaz, előzőleg az emberiség tagjainak lelkéről, a halottak lelkéről olvassunk, tehát azt mondhatjuk, hogy a πνεῦμα használata csak látszólag önálló, mert valójában visszautalás történik a megelőző versek jelzős szerkezeteire (ld. 1Énók 22,3–7). Az 1Énók 58,2 pedig Énók lelkéről beszél, és ez a lélek az átélt élmények hatására elhagyja a látnokot, majd visszatér belé. A jelenetben Énók mintegy holtta válik, és Mihály arkangyalnak kell őt talpra állíta-

³⁴ Ld. Achtemeier, P. J. – Epp, E. J.: *i. m.* 244.

³⁵ Uo.

nia, felélesztenie. A lényeg az, hogy mindkét lókus úgy beszél a lélekről mint a testtől függetlenül is létező, attól különvált entitásról, amely hordozza a korábbi emberi személyiséget.

Michaels az 1Énók 15,8–10-ből kiindulva, ahol olyan gonosz lelkekről olvassunk, akinek a föld a lakóhelyük, és gyötrik, elnyomják, támadják és pusztítják a földet (vö. Jub 10,5) arra gondol, hogy a πνεύματα nem annyira a bukott angyalokra vagy az özönvízben elpusztultakra, s főként nem a halottak lelkére, hanem az evangéliumi hagyományból ismerős gonosz lelkekre, démonokra utal. Michaels szerint az 1Pt szerzője arra gondolhatott, hogy a Noé napjaiban engedetlenkedő lelkek még mindig működésben vannak, és az sem lehetetlen, hogy korának engedetlen fiaiban is (vö. Ef 2,2) ezeknek az engedetlen lelkeknek, a levegőbeli hatalmasság fejedelmének a működését látta.³⁶

Összegezeként elmondhatjuk, hogy a *lelkek* szó a következőkre utalhat:

1. szellemi lényekre, s ezen belül
 - a) angyalokra vagy
 - b) démonokra,
 - c) esetleg mindkettőre,
 - kifejezetten b1) a Noé idejében működőkre,
 - vagy általánosabban, b2) a világban jelen lévő és működő démoni hatalmakra;
2. halottak lelkeire, ez esetben a lelkek vonatkozhatnak
 - a) minden halottra, akik Krisztus testté létele előtt haltak meg;
 - b) kizárólag csak a(z ószövetségi) kegyesekre;
 - c) kifejezetten Noé özönvízben elpusztult kortársaira;
3. de az sem zárható ki, hogy a *lelkek* szóhasználat egyaránt vonatkozik az özönvíz előtti és utáni generációk halottjaira, a bukott angyalokra, illetve a mítikus óriásokra és leszármazottjaira.³⁷

5. Prédikált

Következő kérdésünk az, hogy mi lehetett az ἐκήρυξεν (*prédikált*) tartalma. Mit hirdetett Krisztus a lelkeknek a börtönben /a védett, őrzött helyen /a menedéken? Az Újszövetségben a κηρύσσω általában az örömmüzenet hirdetését (megváltás, üdvösség) jelöli, ám – miként ezt Achtemeier megjegyzi – egyáltalán nem kizárólagos jelleggel.³⁸ Ha feltesszük, hogy itt halottak lelkéről van szó, és a *hirdetni* ugyanazt jelenti, amit az Újszövetségben általában jelent, akkor azt mondhatjuk, hogy Krisztus örömhírt hirdetett ezeknek a lelkeknek, bárkikre is gondolnánk, akár minden halottat, akár kizárólag Noé engedetlen kortársait, akár csupán a(z ószövetségi) kegyeseket értjük a *lelkek*en.

³⁶ Michaels, J. R.: *i. m.* 205.

³⁷ Idézi Geréb Zsolt mint lehetséges értelmezést. Ld. Geréb Zsolt: *i. m.* 142.

³⁸ Ld. Achtemeier, P. J. – Epp, E. J.: *i. m.* 245.

Papp György szerint a textus hatástörténetének legrégebbi rétegében nagyon hangsúlyosan jelenik meg az az elképzelés, hogy Krisztus azért szállt le a holtak hazájába, hogy az elhunytaknak hirdesse az üdvösséget, illetve hogy megkeresztelje őket.³⁹

Az alvilágba leszálló, a holtak sorsába pozitív változást eszközölő Krisztus a görög mitológia alvilágjáróira, különösen pedig Orpheuszra emlékeztet, aki énekével lágyítja meg az alvilágiakat, örömet szerez a holtaknak, illetve (majdnem) kiszabadítja Eurüdikét. Krisztus prédikálása természetesen jóval jelentősebb következményekkel járt, mint Orpheusz éneke, akár „szűkkeblűen” az 1Énók 22,9-ben említett kegyes halottak lelkeire, akár minden egyes halottra gondolunk: a küszöbön levő üdvösséget vagy az üdvösség egyetemes, visszafelé, és mindenkire érvényes örömezenetét hirdette volna nekik.

Achtemeier viszont úgy véli, hogy nem ez az egyedüli és nem is ez a legkézenfekvőbb megoldás. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a *hirdetni* ige az Újszövetségben sem vonatkozik kizárólag az örömhír közlésére (Lk 12,3; Róm 2,21; Jel 5,2). Ha a lelkeken halottakat értenénk, akkor is számításba kell venni, hogy a hirdetés tartalma nem az örömhír, hanem esetleg az ítélet volt.⁴⁰ Az 1Énók 12-ben arról olvasunk, hogy Énóknak el kell mondania a virrasztóknak nevezett bukott angyaloknak, hogy számukra nincs békesség és bűnbocsánat. A bűnbe esett angyalok ekkor közbenjárásra kérik Énókot, hogy bűnbocsánatban részesülhessenek, ám a látomásokból kiderül: megkötözve kell maradniuk az idők végezetéig (14,5). Nos amennyiben a lelkek gonosz szellemi lényeket és/vagy istentelen holtak lelkeit jelentik, kevésbé valószínű – érvel Achtemeier – hogy Krisztus örömhírt hirdetett volna nekik. Érdemes megfontolni azt a lehetőséget, hogy mielőtt Krisztus helyet foglalt volna az Atya jobbán, bejelentette győzelmét ezeknek a lelkeknek, és egyúttal kihirdette végső és elodázhatatlan vereségüket is. Egy ilyen értelmezés igen jól illeszkedne Krisztus mennyei diadalmenetébe is.⁴¹

Összegezve az ἐκήρυξεν a következőket jelentheti:

1. örömhír (üdvösség, pozitív értelmű fordulat a holtak sorsában) hirdetése
 - a) kizárólag Noé engedetlen kortársai számára;
 - b) csupán a(z) ószövetségi kegyesek lelkeinek;
 - c) vagy kivétel nélkül minden elhunytak;
2. ítélet hirdetése, Krisztus győzelmének bejelentése a gonosz lelkek, bukott angyalok és/vagy kárhozatukra váró halottak számára.

³⁹ Papp György már idézett kiváló tanulmányában bemutatja az „alászállt a poklokra” hitcikkelyre utaló újszövetségi textusok recepciótörténetét. Az apostoli atyák korától kezdődően a vonatkozó szövegeket elemezve jut a fenti következtetésre. A két elképzelés mellett az a gondolat is megjelenik az említett szövegekben, hogy Krisztus azért ment el a holtak birodalmába, hogy leigázza azt. Ld. Papp György: *i. m.* 65–66.

⁴⁰ Achtemeier, P. J. – Epp, E. J.: *i. m.* 245.

⁴¹ Uo.

6. Evangélium a holtaknak? Az 1Pt 3,19 és 4,6 össze(nem)függései

Egy hosszú hagyományra visszatekintő értelmezés automatikusan összeköti az 1Pt 3,19 és a 4,6 verseket, és ebben az esetben az utóbbi arról szólna, hogy Krisztus evangéliumot hirdetett a halottaknak (lelkeknek). Eszerint a νεκροί a szó szoros értelmében vett halottakat jelenti, akik a Hádészben meghallották az evangéliumot, és pedig abból a célból, hogy az utolsó napon megítéltessenek testben, ám éljenek Lélekben.⁴² Ám kérdés, hogy mennyire helyes automatikusan egyenlőséget tenni a lelkek (3,19) és holtak (4,6), illetve a prédikálás (3,19) és az evangélium hirdetése (4,6) közé? Ha így járunk el, akkor a 3,19 egy-két problémájától ugyan megszabadulunk (talán), hogy aztán annál súlyosabb teológiai nehézségekbe ütközzünk.

Ha a *halottakat* úgy értjük, hogy egy túlvilági szféra lakói, és hogy ott, abban a szférában kifejezetten azzal a céllal hirdették nekik az evangéliumot, hogy megítéltessenek és éljenek, azaz a vers, miként a megelőző, az utolsó ítélettel kapcsolatos, akkor – Achtemeier szerint – a következő kényelmetlen kérdéssel szembesülünk: az utolsó ítéletnek csak az örök élet, az üdvösség a folyománya, nem ugyanakkor a kárhozát is? Márpedig az 1Pt szerzője osztja azt a gondolatot (vö. 4,18), hogy az utolsó ítéletben kárhozatról is történik döntés, és hogy végső soron az ítélet a gonosz(ok) elválasztása a jó(k)tól.⁴³

Úgy véljük, Achtemeier kérdése teljesen jogos. Miként az a megállapítása is, hogy vers tele van további nehézségekkel. Annak ellenére ugyanis, hogy a γάρ partikula szorosan a megelőző vershez, illetve a (szűkebb) kontextushoz fűzi a verset, egyáltalán nem egyértelmű, hogy a) ki mit hirdetett (εὐαγγελίσθη), b) kik a halottak, és hogy c) mi a vers viszonya a 3,19-hez.⁴⁴ Amennyiben tehát automatikusan összekötnék a két problematikus lókuszt, az a helyzet állna elő, hogy vak vezet világtalant. A legszerencsésebb talán abból az alapállásból kiindulni, hogy a 4,6 voltaképpen a megelőző vers afféle lábjegyzete, és egyértelműen az (az utolsó) ítélet kontextusába helyezi textusunkat.⁴⁵ Így ejtenünk kell azt az egyébként vonzó értelmezést, miszerint nem fizikai értelemben vett, hanem lelki halottakról van szó, minthogy halott mindenki, amíg pozitívan nem felelt az evangéliumra (vö. Jn 5,25; Ef 2,1.5). Itt a halottak egyértelműen fizikai halot-

⁴² Ld. pl. Reicke, Bo: *The Disobedient Spirits and Christian Baptism. A Study of 1 Peter 3:19 and Its Context*. Wipf & Stock Pub, Eugene, Oregon 2005, 206. Idézi Michaels, J. R.: *i. m.* 235. Úgy tűnik, Eduard Schweizerre hivatkozva Geréb Zsolt is azt a magyarázatot részesíti előnyben, miszerint a halottaknak hirdetett evangélium és a börtönben lévő lelkeknek szóló prédikáció tartalmilag összefügg. Krisztus nem ítéletet, hanem bűnbocsánatot hirdetett a börtönben levő lelkeknek. Ő mindenkit Istenhez akar vezetni. A megváltásban azok is részesednek, akik Krisztus előtt meghaltak, így nem találkozhattak vele személyesen. Erre utalna az Isten türelmes várakozására utaló megjegyzés. Ld. Geréb Zsolt: *i. m.* 142–143.

⁴³ Achtemeier, P. J. – Epp, E. J.: *i. m.* 286.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ Michaels, J. R.: *i. m.* 235.

takra vonatkoznak, ahogyan a megelőző versben is.⁴⁶ Marad tehát továbbra is a probléma: kik a halottak?

Achtemeier szerint a *holtak*, akiknek hirdettetett az evangélium, nem csupán az elhunyt keresztyénekre, hanem minden kor „keresztyéneire” vonatkozik.⁴⁷ Ahogy a szerző példaként a prófétákra (1,10–12), illetve a szent asszonyokra (3,5) hivatkozik, úgy itt is minden kor keresztyéneit állítja a hívők elé példaként és bátorítással.

Michaels úgy gondolja, hogy a Biblián kívüli irodalomban a textus legközelebbi párhuzama a Salomón bölcsessége című iratban található (SalBölcs 3,1–7):

Az igazak lelke azonban Isten kezében van, és gyötrelmem nem érheti őket. Az esztelenek szemében úgy látszott, hogy meghaltak; a világból való távozásukat balsorsnak vélték, elmenetelüket megsemmisülésnek. De békességben vannak. Mert ha az emberek szemében szenvedtek is, a reményük tele volt halhatatlansággal. Kevés fenyítés után nagy jótéteményekben részesülnek, mert Isten próbára tette, és magához méltónak találta őket. Mint aranyat a kőbőben megvizsgálta, és elfogadta őket égőáldozatul. Látogatásuk idején majd felragyognak, és olyanok lesznek, mint a szikra, amely a tarlón tovarapódzik.

Amennyiben az 1Pt ilyen igaz lelkekről/holtakról beszélne, vajon milyen konkrét példák járhattak az eszébe? Feltehetően a Zsid 11 vagy az 1Kel 9–12 hithősei. Az 1Pt fő témája a szenvedés, a hívőket ért gyalázkodás, illetve a visszafizetés (pozitív és negatív értelemben egyaránt), és ebbe a témába jól illeszkedne az igaz halottak példaadó életére történő utalás. Ábeltől Ábrahámig Isten gyermekei idegenek és jövevények voltak a világban (Zsid 11,13a; 1Pt 1,1). Mózes többre becsülte a Krisztusért vállalt gyalázatot (Zsid 11,26). Tehát mindezeknek az ószövetségi kegyeseknek prédikáltatott Krisztus, vagy prédikált nekik Krisztus,⁴⁸ természetesen nem egy alvilágszerű helyen, hanem abban az értelemben, hogy ezek a hősök valójában keresztyének előtti keresztyének voltak.

De a szentíró vajon használhatta-e a *hirdettetett nekik az evangélium* kifejezést olyan emberekre, akik jóval Krisztus előtt éltek? A zsidókhöz írt levél szerzője így használta ezt a kifejezést (vö. 4,2), ami azt jelzi, hogy ilyen értelemű használata familiáris volt a keresztyén szerzők számára. Tehát az 1Pt ezekre a régi hithősökre hivatkozna a szenvedéssel kapcsolatban, ám nem szentel egész fejezeteket a témának, mint a zsidókhöz írt levél szerzője vagy Kelemen, hanem csupán futólag, nevek nélkül, jelzésszerűen utal rájuk. Minthogy olvasói helyzete hasonlít a korábban élt, immár halott hősök akkori helyzetére, ezek az általánosságban, név nélkül említett példák alkalmasak voltak a buzdításra és bátorításra.⁴⁹ Eszerint a *veκποι* – *halottak* szót korlátolt értelemben kell venni: keresztyén halottak (vagy Krisztus

⁴⁶ Achtemeier, P. J. – Epp, E. J.: *i. m.* 288.

⁴⁷ Vö. *Magn.* 8,2, ahol Ignác azt mondja, hogy a próféták Krisztus szerint éltek, azaz mintegy keresztyének előtti keresztyének voltak. Idézi Achtemeier, P. J. – Epp, E. J.: *i. m.* 288.

⁴⁸ Valószínű, hogy a *hirdettetett az evangélium* alanya nem Jézus. Ellenkezőleg: ő a tárgya az evangéliumnak, mint rendszerint az Újszövetségben (ApCsel 8,35; 11,20; 17,18; Gal 1,16). Ld. Achtemeier, P. J. – Epp, E. J.: *i. m.* 288.

⁴⁹ Michaels, J. R.: *i. m.* 237.

előtti „keresztyének”), akik most már halottak, de élükben meghallották az evangéliumot. Ha így értelmezzük a νεκροί szót, nem szakítjuk el a verset a megelőző 5. versről, ahol az egyetemes és kettős kimenetelű ítéletről olvasunk.⁵⁰

Ami pedig a szintén problematikus három ellentétpárt illeti (1. κριθῶσι/ζῶσι – hogy megítéltesse/éljenek; 2. κατὰ ἀνθρώπους/κατὰ θεόν – test szerint/Isten szerint; 3. σαρκί/πνεύματι – testben/lélekben), értelmezésükben a már idézett Biblián kívüli analógia, a SalBölcs 3,1–7 van segítségünkre. Itt olyan igaz lelkekről olvasunk, akik Isten kezében vannak, ám a világ ítélete szerint sorsuk balsors, megsemmisülés, állandó szenvedés és megpróbáltatás.

Achtemeier szerint a kontextus (és a levél) fő problematikája a hívők szenvedése, amelyet a hitetlen kortársak okoznak, és éppen amiatt, hogy a keresztyének Krisztusban hisznek. Feltehető, hogy esetenként nem pusztán ócsárlás volt osztályrészük, hanem a (kín)halál is, amely emberi megítélés szerint hitük megcsúfolása és egyfajta ítélet volt. Péter első levele pedig bátorítja a hívőket, hogy noha emberi gondolkodás szerint ítéletet szenvedtek, Isten ítélete alapján életet fognak nyerni, mint ahogyan a hitetlenek is számot fognak adni előtte, amelynek kimenetele nyilván nem az élet lesz.⁵¹

A verset ehhez hasonlóan értelmezi Marshall is. A keresztyének szenvedése, halála ítéletnek tűnhet a világ nézőpontjából, lehet egy nem megfelelő életvitel bizonyítéka, ám Isten mércéje szerint életben részesülnek a Lélek világában. Övék a jövőbeli élet, mert hirdettetett nekik az evangélium, és ők meghallották azt.

A levél kontrasztba állítja a keresztyén és a pogány életstílust, és arra biztatja a hívőket, hogy inkább legyenek készek vállalni a szenvedést, mint visszatérni korábbi, megtérésük előtti életstílusukhoz. Istennek ugyanis jövőbeli válasza van mindkét életstílusra.⁵² Ha megkíséreljük lefordítani a textust, mindenképpen csak magyarázó jellegű fordítással szolgálhatunk. A kontextusba leginkább belesimuló fordítást Michaels adja:

„A holtaknak is azért hirdettetett az evangélium, hogy noha az emberek között el is ítéltetnek testben, mégis éljenek Isten előtt lélekben.”⁵³

Vagyis azoknak, akik pillanatnyilag halottak, pontosan azért hirdettetett az evangélium, mint az élőknak hirdettetik mindig is mindenkor, azaz, hogy életet nyerjenek. Az evangéliumhirdetés célja mindig az Isten közösségében folytatott élet, ez esetben pedig olyan, amely győzedelmeskedik az emberi rosszállás és ítélkezés ellenére is. Ha az evangélium befogadásának emberi szemszögből nézve közvetlen és azonnali következménye az ítélet, végső eredménye mégiscsak az élet.⁵⁴ A mondat ennek ellenére mégsem egyszerű. A μὲν és δέ par-

⁵⁰ Achtemeier, P. J. – Epp, E. J.: *i. m.* 288.

⁵¹ Uo.

⁵² Marshall, I. H.: *1 Peter*. The IVP New Testament Commentary Series. InterVarsity Press, Downers Grove, IL 1991; ld. a 4,6 magyarázatát.

⁵³ Michaels, J. R.: *i. m.* 238.

⁵⁴ Uo.

tikulák viszont mindenképpen azt jelzik, hogy a mondatrészt megengedő értelmű (ha meg is ítéltetnek..., mégis élhessenek), a *ἴνα* célhatározói mellékmondatot vezet be (avégett, hogy; azért, hogy; abból a célból, hogy), *σαρκί/πνεύματι* – testben/lélekben⁵⁵ pedig a földi és a mennyei egzisztencia közti kontrasztot fejezi ki, miként másutt is a levélben (vö. 3,18; 4,1).⁵⁶

Van-e hát összefüggés a 3,19 és a 4,6 között? Amennyiben a *lelkek* „Krisztus szerint élt” halottakat jelentenének, a *prédikálás* pedig egyértelműen az evangélium hirdetését jelentené, amelynek alanya Krisztus, természetesen van összefüggés. Ezen a ponton azonban még nem tudjuk, hogy a 3,19-cel kapcsolatban melyik elmélet illeszthető bele a legkevésbé problematikusán a kontextusba. Csak annyit mondhatunk, hogy a prédikálás itt nagy valószínűséggel a Krisztusról szóló beszéd, amely hirdettetett az időközben meghalt embereknek, a kontextus pedig az utolsó ítélet. Ez az ítélet számonkérés és büntetés a hitetleneknek, a hívőknek viszont életet eredményez, bárhogyan is gondolkodnának ellenségeik az ő életük végéről, földi kimeneteléről. Isten igazságot szolgáltat övéinek a saját mértéke, standardja szerint.⁵⁷ Azok tehát, akikről úgy lehet gondolkodni emberi szempontból, emberi standard szerint (*κατὰ ἀνθρώπους*), hogy halottak, illetve hogy ítélet alá estek, Isten szempontjából (*κατὰ θεόν*) lélekben élet nyernek egy másik egzisztenciában, azaz az Isten világában.

7. Az értelmezés kulcsa a kontextus

Egyet kell értenünk McKnighttal, aki úgy gondolja, hogy amikor egyik vagy másik elméletet előnyben részesítjük, vagy valószínűbbek tartjuk a többinél, alázatra van szükségünk, mint mindig, valahányszor homályos értelmű textushoz nyúlunk, és aligha érdemes amellettt kardoskodnunk, hogy az általunk előnyben részesítendő elmélet lóhosszal felsőbbrendű a többinél. Jó szívvel el kell ismerünk, hogy a textus értelmezése rendkívül vitatott kérdés, és az értelmezések eltérnek egymástól.⁵⁸ Viszont mégis meg kell kísérelnünk megállapítani, hogy melyik elmélet simul bele leginkább vagy legkevésbé problematikusán a kontextusba, számolva természetesen azzal, hogy „talányos beszéddel” van dolgunk, mivel az 1Pt szerzője „itt számos dolgot halmoz egymásra vegyesen.”⁵⁹

⁵⁵ Már Kálvin is egészen „modernül” értelmezi a verset (szakaszt). Ezt írja: noha azok, akik meghalnak, a világ mértéke szerint elpusztulnak testükben, vagyis a külső embert (test) illetően megítéltetnek, mégsem szűnnek meg Istennél élni a Lélek által. Péter itt egy retorikai alakzatot, a concessiót (megengedés), használja, melynek az a lényege, hogy meghagyjuk a vitafél igazát, vagy pontosabban: részben elfogadjuk a teljesebb meggyőzés érdekében. A lényeg tehát a következő: lehet, hogy a holtak emberi megítélés szerint ítélet alá estek, azaz meghaltak (akár az üldöztetések következtében), de Isten szempontjából élnek. Ld. Kálvin János: *i. m.* 109–110.

⁵⁶ Michaels, J. R.: *i. m.* 235., Achtemeier, P. J. – Epp, E. J.: *i. m.* 286.

⁵⁷ Achtemeier, P. J. – Epp, E. J.: *i. m.* 289.

⁵⁸ Ld. McKnight, Scot: *i. m.* 212–213.

⁵⁹ Kálvin János: *i. m.* 98–101.

A 3,19 szűkebb kontextusa Krisztus üdvözítő és dicsőséges pályáját mutatja be: szenvedését, halálát, feltámadását, majd végül az Atya jobbjára való ülését. A tágabb kontextus fő témái pedig a következők: a hívők szenvedése, üldöztetése, valamint Isten számonkérése és végső igazságszolgáltatása (4,4.5). Ami pedig a hívők számára megfogalmazott intelmeket illeti, a szerző arra buzdítja olvasóit, hogy legyenek készek a szenvedések vállalására, tegyenek bátran bizonyosságot az ellenséges közegben, illetve utasítsák el a világi standardokat (3,14; 3,15; 4,2).

A levél olvasói – írja Kálvin – úgy érezhették, hogy a hitetleneké a világ, ez a felismerés pedig elbátortalanította őket. A levél szerzője a címettek helyzetét idéző régi példával vigasztalja őket: a hitetlenek támadása Noét sem tántorította el az engedelmességtől, holott épp oly kevesen voltak (tulajdonképpen csupán a család), mint a hívők a görög–római világban.⁶⁰

Marshall szerint az 1Pt szerzője feltehetően úgy fogta fel a hívők szenvedését, hogy az nem kizárólag a pogány uraknak, szomszédoknak, előljáróknak, illetve gonoszságuknak tudható be, hanem sötét démoni erőknek is mint ágenseknek. Ez a démoni indíttatású üldöztetés pedig azt a kérdést vetette fel, hogy van-e Krisztusnak ereje megoltalmazni az ő híveit. E kérdésre a démonok létének tagadása lett volna az egyik lehetséges válasz, ez az út azonban nem járható az Újszövetség számára. A démonok létezése tény, minthogy az is, hogy az emberi életet démoni erők veszik, vehetik célba. A kérdés tehát, amelyet a levél szerzője feltesz ebben a szakaszban, a következő: ha vannak gonosz angyalok, hatalmasságok és erők, miféle hatalmuk van ezeknek a világ, illetve a hívők felett?⁶¹ A szentíró válasza az, hogy Krisztus legyőzte ezeket a „háttérhatalmat”, akárcsak Isten a mitikus óriásokat Noé idejében, s így számon fogja kérni a hívőket gyalázó, hitükön megütköző pogányokat,⁶² a benne hívők pedig – függetlenül attól, hogy a hitetlen kortársak miként gondolkodnak életükről és életük kimeneteléről, életre számíthatnak Istennél, akárcsak Noé és családja.⁶³

Most pedig vizsgáljuk meg, hogy a különféle elméletek mennyire illeszthetők bele a kontextusba.

⁶⁰ Kálvin János: *i. m.* 98–101.

⁶¹ Marshall, I. H.: *i. m.*, a 3,19 magyarázata.

⁶² Bár a rabbinikus hagyományban ismerős az az elképzelés, miszerint Noé megkísérelte jobb belátásra bírni engedetlen kortársait, nincs nyoma annak, hogy a kortársak kigúnyolták vagy bántalmazták volna Noét. Ez az elképzelés viszont annál inkább megjelenik a keresztény hagyományban. Meggyőző példákat idéz erre Grypeou, Emmanouela – Spurling, Helen: *The Book of Genesis in Late Antiquity*. Brill, Leiden–Boston 2013, 192–193.

⁶³ Az özönvíz a zsidó tradícióban az isteni ítélet és az igazak megmenekülésének klasszikus jelképe (1Énók 10,2; 54,7–10; 65,1–67; 89,1–9; 106,13–18; 2Énók 34,3; Jub 5,11; JSirá 44,17; SalBölcs 10,4; 14,6; Josephus, Ant. 1,74) hasonlóan az Újszövetséghez és a kora keresztény irodalomhoz (Zsid 11,7; 2Pt 2,5–6; 3,6–13; 1Kel 7,6; 9,4). Ld. Michaels, J. R.: *i. m.* 238. Véleményünk szerint a Noé napjaira való hivatkozásban (3,20–21) a hangsúly nem Isten hosszútűrésén van, hanem az engedetlenségen, az ítéleten, és Isten gyermekeinek megmenekülésén. A szerző itt nem azt kívánja hangsúlyozni, hogy Isten ma is hosszan tűr a megtérés érdekében (vö. 2Pt 3,9).

1. Amennyiben textusunk arról beszélne, hogy Krisztus valami börtönszerű helyre ment el, az alvilágba vagy a menny alsóbb régióiba, hogy ott a bukott angyaloknak, a démonoknak vagy a halottak lelkeinek, esetleg mindkét csoportnak prédikálja a visszafelé is érvényes üdvösséget, ez a következőképpen illeszkedne a kontextusba: amiként Krisztus még a leggonoszabbaknak is hirdette az evangéliumot, ugyanígy kell a hívőknek is hirdetniük az örömhírt az elvetemült, gyalázkodó, morális fertőben élő kortársak számára (vö. 3,15). Eszerint Krisztus prédikációja mintaként, példaként szolgálna a gyülekezet számára.

Ennek az elméletnek az a gyengéje, hogy nem veszi figyelembe a kontextus fő gondolatát, a keresztyének bátorítását és buzdítását, tudniillik azt, hogy minden szenvedés ellenére hűségeseknek kell bizonyulniuk. Ha a textus értelme az, hogy Krisztus még a legelvetemültebb nemzedéknek, a bukott angyaloknak is megváltást hirdetett, akkor ez az ellenkező hatást, vagyis a hitehagyást váltotta volna ki a hívőkből, s amolyan *laissez-faire* keresztyén életvitelre buzdította volna őket, amely aligha lenne összeegyeztethető az Isten előtti jó lelkiismeret keresésével. Ha Noé gonosz kortársai, az engedetlen angyalok számára is van utólag kegyelem, ha Krisztus mint valami sokkal erősebb Orpheusz minden holtat kiszabadít Hádész fogaságából, miért is vállalnák a hívők a szenvedést, miért maradnának hűségesek, és miért ne élnének az emberek kívánságai szerint?⁶⁴

2. Mivel Krisztus Lélekben, azaz a Lélek által prédikált, arra is lehet gondolni, hogy Krisztus Noé száján át prédikált a bűn börtönében, azaz fogságában élő gonosz nemzedéknek. A kapcsolódási pont a kontextussal ugyanaz lenne, mint az előbbi esetben, tudniillik hogy a keresztyéneknek bizonyosságot kell tenniük az elvetemült kortársak előtt, hirdetniük kell a megtérésre hívó evangéliumot. Ez esetben természetesen nem állna fenn annak a veszélye, hogy a gondolat hitehagyásra készítené a hívőket, gyengéje viszont az, hogy a börtönt túlságosan is metaforikusan kellene értelmeznünk, nem beszélve arról, hogy ez a magyarázat még homályosabbá teszi az amúgy is homályos textust.⁶⁵

Michaels szerint ha a börtönben levő lelkeken azt értjük, hogy azok a bűn fogságában leledző özönvíz előtti emberek, vagy azt, hogy *akkor* éltek, most azonban már halottak, és az alvilágban vannak, akkor ez túlságosan is élénk fantáziát követelne a korabeli és a kortárs olvasóktól.⁶⁶

3. Ha Krisztus egy védett, őrzött, elkülönített túlvilági helyszínen, kifejezetten az igazak lelkeinek prédikált volna arról, amit ők szünet nélkül sürgetnek, azaz a küszöbönálló, végső isteni bosszúállást, akkor textusunk beilleszthető lenne ugyan az ítélet, visszafizetés és helyreállítás (*vindicatio*) témakörébe, viszont nem jelentene igazán vigasztalást a szenvedéseknek kitett hívők számára.

⁶⁴ Vö. Achtemeier, P. J. – Epp, E. J.: *i. m.* 243.

⁶⁵ Uo.

⁶⁶ Michaels, J. R.: *i. m.* 204.

Péter olvasói számára – minden jel szerint – nem jelentett gondot a halottak sorsa (vö. 1Thessz 4,13 skk.).

4. Ha Krisztus valamilyen börtönszerű helyen hirdetett ítéletet a bukott angyaloknak, démonoknak és/vagy a gonoszok lelkeinek, illetve bejelentette felettük aratott győzelmét, akkor a szerző Krisztus győzelmével kívánta bátorítani a szenvedéseknek kitett és e szenvedéseket a gonosz háttérhatalmaknak is tulajdonító közösségeket: félelemre nincs ok, a hívők bátran hirdethetik az evangéliumot, hiszen a győzedelmes Krisztusban hisznek, és azok közé tartoznak, akik életre számíthatnak (vö. 3,14.15; 4,6). A szerző erről a témáról már kezdett írni a 3,13–17-ben, és ezt fejtí majd ki a 3,19 és következő versekben.⁶⁷ Az 1Pt szerzője tehát nem csupán Jézus példáját állítja olvasói elé. Itt sokkal többről van szó, mint mintáról. Jézus nemcsak példát ad a szenvedések eltűrésére, a rettenthetetlen igehirdetésre, hanem *alapot* is: ő legyőzte a szenvedések háttérben álló gonosz hatalmait, kihirdette fölöttük győzelmét. Ezek az özönvíz idején működő lelkek pusztulásba vitték a világot, szenvedést okoztak Noénak és családjának, Noé azonban megmenekült a vízen át. Ezek az azóta is működésben lévő lelkek szenvedést okoznak a hívőknek, ám a hívők is megmenekültek/ megmenekülnek (jó lelkiismeretük van Isten előtt) a keresztség által (vö. 3,18).⁶⁸

Ugy tűnik, hogy ez utóbbi elmélet simul bele a legkevésbé – hangsúlyozzuk: a *legkevésbé* – problematikusan a kontextusba. Krisztus, akárcsak Énók, valami börtönszerű helyen a bukott angyaloknak és/vagy a gonoszok lelkeinek nem üdvösséget, hanem a küszöbönálló ítéletet prédikált. A prédikációban a saját győzelmét adta hírül a lelkeknek, illetve alávettetésüket az ő kozmikus hatalmának (vö. 3,22).

Természetesen minden kutatónak, írásmagyarázónak és olvasónak szíve joga letenni a voksát egyik vagy másik elmélet mellett, vagy akár óvatosan előnyben részesíteni valamelyiket a többi rovására. Azt viszont nem tehetjük meg, hogy figyelmen kívül hagyjuk, vagy elhanyagoljuk a szűkebb-tágabb kontextust. Ha kizárólag csak a textusra és a problematikus kifejezésekre összpontosítunk, miként azt az előbbieken láttuk, mindegyik elmélet valószínűnek, ilyen vagy olyan okból vonzónak tűnik. Így pedig – bármennyire is imponáló legyen egyenértékűként kezelni a különféle értelmezéseket – valójában zsákutcába jutunk, hogy aztán amolyan „teológiai pótcselekvésként” vitatkozni kezdjünk olyasmikről, mint például: fel vagy le, az alsóbb mennyei szférákba vagy az alvilágba ment-e el Jézus? Ez pedig, miként McKnight is találóan jegyzi meg, aligha viszi előre a teológiai gondolkodást.⁶⁹ Mindenáron ragaszkodnunk kell ahhoz a felismeréshez, amelyet már Kálvin is fontosnak tartott: a vers értelmezéséhez a kontextusból, illetve az akkori címzettek élethelyzetéből kell kiindulnunk.

⁶⁷ Vö. Achtemeier, P. J. – Epp, E. J.: *i. m.* 244.

⁶⁸ Ld. Marshall, I. H.: *i. m.* ld. a 3,19 magyarázatát.

⁶⁹ McKnight, Scot: *i. m.* 213.

8. A perikópa üzenete korunk emberéhez (kérügmaticus megközelítés)

Az igeszakasz értelmezése során fel kell ismernünk, hogy milyen könnyen bonyolódhatunk bele a problematikus igeversek (19,21; 4,6) megfejtésébe, és eközben megfeledkezünk arról, hogy ezek az igeversek egy olyan kontextusba simulnak bele, amelynek fő témája a szenvedés, az üldöztetés, illetve a helyreállítás/igazságszolgáltatás (*vindicatio*).⁷⁰ Ha túlságosan összpontosítunk a problematikus textusokra, ez elvonja figyelmünket a szakasz mondanivalójáról, tudniillik arról, hogy miként lehet Jézus példája, szenvedése, felemeltetése forrása a hívők bátorításának a szenvedések elhordozásában. A textus (textusok) értelmezésében nem jó stratégia az exotikumra helyezni a hangsúlyt.

Ha a szenvedés és üldöztetés – legalábbis a világ szerencsésebb felén – nem is jelent vagy kevésbé jelent gondot a keresztyén közösségek számára, a számonkérés, a helyreállítás, a végső igazságszolgáltatás ma is érzékeny téma.

1. Mindenekelőtt azt kell hangsúlyoznunk, hogy szükséges hinnünk a végső igazságban/igazságosságban, és mintegy ennek az égíse alatt kell élnünk különösen amiatt, hogy a világ fennen hangoztatott igazságtalansága, a benne tapasztalható jogtiprás, a véletlenszerűen, ötletszerűen alkalmazott igazságszolgáltatás láttán közönyössé váltunk a (végső) igazság/igazságosság iránt. Fennáll az a veszély, hogy igazságérzetünk egyre inkább erodálódik. A zűrzavaros, következetlen igazságszolgáltatás, az általános, minden szinten jelentkező korrupció miatt az emberek feladják hitüket az igazságban/igazságszolgáltatásban, és valamiféle antihittel kezdenek el hinni a mindenható viszonylagosságban.

Az utolsó ítélet örökké jelen lévő fenyegetése egészséges a keresztyén életre nézve, bármennyire is népszerűtlen ma ez a gondolat. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy újra „divatba kellene hozni” a középkori végítéletkultuszt, vagy ige hirdetéseinkkel felfokozott világvége-hangulatot kellene keltenünk az emberekben. Nem jó, ha a keresztyén diskurzus pokolról, ítéletről, kárhozatról szól, de az sem egészséges, ha állandóan úgy beszélünk Istenről, mint egy „cukros filantrópkáról”. Az utolsó ítélettel kapcsolatos múltbeli túlhangsúlyra, a túlkapásokra aligha az agyonhallgatás a jó válasz. McKnight ezt írja:

„Nem azzal a gondolattal akarok elaludni, hogy Isten el fog kárhozatni, de egy olyan lágy Istent sem akarok, akinek ítéletétől nem kell félnem és rettegnem, ha bűnben élek.”⁷¹

Meg kell hát tartanunk hitünket az igazságban és főként az eljövendő igazságban. Lehet keseregni az igazságszolgáltatás hiányosságain, és lehet (és kell) dolgozni a tökéletesítésén, de a kiskapuk valószínűleg mindig is meglesznek. Az

⁷⁰ A fejezetben megfogalmazott gondolatokat Scot McKnight idézett művének meglátásai inspirálták.

⁷¹ McKnight, Scot: *i. m.* 213.

ember könnyebben kezeli az igazságszolgáltatásban megmutatkozó fogyatékos-ságokat, ha hisz abban, hogy Isten egyszer majd mindent helyrehoz, a bűn nem marad büntetlen, s hogy Istennél nincs elévülés, maszatolás. Isten igazságot szolgáltat az ártatlannak, és étellel ajándékozza meg.

2. Meg kell értenünk, hogy a szakaszban az igazságszolgáltatás témája nem általánosságban, hanem nagyon is speciális szemléletmódban jelenik meg. A téma túlságos általánosításával félreérténénk a szerző szándékát. Az igazságszolgáltatás azokat a hívőket érinti, akik hűséggel kitartanak a szenvedésben, nem vesznek részt társadalmuk bűneiben. Meg kell hát találnunk az analógiákat: mi jelent ma a keresztyén világ számára szenvedést, mitől szenved ma egy keresztyén ember, hogy aztán magunkra vonatkoztathassuk a végső igazságszolgáltatásról szóló örömhírt/bátorítást.

A kérdés tehát ez: milyen helyzetekben szenved egy keresztyén, azért mert keresztyén? Történelmi példaként utalunk lehet a kelet-európai közelmúltra, de konkrét példákat is lehet hozni arra nézve, hogy fiatalembert az iskolában, felnőttként a munkahelyen, férfi vagy női társaságokban milyen inzultusok érhetik az embert, ha komolyan veszi hitét.

A levél szerzője azt mondja, hogy összpontosíts arra a napra, amikor Isten számonkér, meg- és visszafizet. Azt akarja, hogy elhatározd jó lelkiismerettel előtte:

1. nem hasonulok osztály- és munkatársaim bűneivel;
2. hűséges maradok Jézus tanításához;
3. elviselem, hogy kinéznek, furának, outsidernek, lúzernek tartanak;
4. tudom, egyszer majd kiderül, hogy nem a konformizmus az erény, hanem a bűnnek való ellenszegülés és bűnnel való ki nem egyezés.

9. Összegzés és kiértékelés

Textusunkkal kapcsolatban négy főbb elméletet körvonalazhatunk.

1. Krisztus egy börtönszerű helyre ment el, hogy üdvösséget hirdessen a bukkott angyaloknak, a démonoknak vagy a halottak lelkeinek, esetleg mindkét csoportnak. A szerző arra szeretné buzdítani olvasóit, hogy Krisztushoz hasonlóan, aki még a legelvetemültebbeknek is hirdette az evangéliumot, adjanak számot a bennük lévő reménységről a kortársak előtt (3,15).

2. Krisztus a Lélek által Noé száján át prédikált a bűn fogságában élő, az özönvizet előidéző gonosz nemzedéknek. A kapcsolódási pont a kontextussal ugyanaz, mint a fenti esetben: a keresztyéneknek hirdetniük kell a megtérésre hívó evangéliumot.

3. Krisztus egy elkülönített túlvilági helyszínen, kifejezetten az igazak lelkeinek prédikált, és hirdetve nekik a küszöbönálló, végső isteni bosszúállást és igazságszolgáltatást. Textusunk így beilleszthető az ítélet, visszafizetés és helyreállítás (vindicatio) témakörébe (4,5).

4. Krisztus valamilyen börtönszerű helyen hirdetett ítéletet a bukott angyaloknak, démonoknak és/vagy a gonoszok lelkeinek, illetve bejelentette a győzelmét felettük. A szerző Krisztus kozmikus győzelmével kívánja bátorítani a szenvedéseknek kitett közösségeket: nem kell félniük a gonosz „háttérhatalmaktól”, illetve azoktól, akikben ezek a hatalmak munkálkodnak, és bármit is gondoljanak a kortársak a hívőkről, ők életre számíthatnak Istennél (3,14.15; 4,6).

Megállapítottuk, hogy amennyiben kizárólag a textusra összpontosítunk, az elméletek sűrűjéből – teológiai prekonceptióink mentén – gyakorlatilag bármelyik elméletet választhatnánk, hisz mindegyik valószínűnek tűnik. A kontextusba azonban – újra hangsúlyozzuk: a legkevésbé problematikusán – az az elmélet illeszthető, amely szerint Krisztus egy börtönszerű helyen hirdetett ítéletet a bukott angyaloknak, démonoknak és/vagy a gonoszok lelkeinek, és proklamálta a gonosz erők feletti győzelmét.

Kitértünk a 3,19 és a 4,6 összefüggéseire vagy össze nem függéseire is. Noha felületes olvasatban a 4,16 segítséget nyújt a *lelkek* identitásának, illetve a *prédikáció* tartalmának meghatározásában, mégis valószínűbb, hogy az utóbbi esetben prédikálás itt a Krisztusról szóló beszédet jelenti, amely hirdettetett az *időközben* elhalálozott igazaknak. A 4,6 az utolsó ítéletről beszél, amely számonkérés és büntetés a hitetleneknek, ám életet eredményez a hívőknek, bárhogyan is gondolkodnának életük földi kimeneteléről azok, akik káromolják őket (4,4).

Végül megfogalmaztuk, hogy a kérügmaticus megközelítés során érdemes mellőznünk minden olyan gondolatot, amely legfennebb csak önmagában érdekes anélkül, hogy kapcsolható lenne hozzá valamilyen intés, buzdítás, bátorítás. A szűkebb-tágabb kontextus fő témái, nevesen a szenvedés és az üldöztetés, főként pedig a számonkérés, a helyreállítás és a végső igazságszolgáltatás ma is érzékeny és elevenbe vágó témák.

Felhasznált irodalom

- Achtemeier, P. J. – Epp, E. J.: *1 Peter: A commentary on First Peter*. Fortress Press, Minneapolis 1996.
- Bultmann, Rudolf: Bekenntnis- und Liedfragmente im ersten Petrusbrief. In: *Coniectanea Neotestamentica* 11 (in honorem Antonii Fridrichsen. Gleerup, Lund), (1947), 1–14.
- Bücheler, Franz: *Carmina Latina Epigraphica*, 1–2. B. G. Teubner, Leipzig 1895–1897.
- Charles, R. H. (szerk.): *The Greek Text of Book of Enoch*. Clarendon Press, Oxford 1912.
- Charlesworth, James H. (szerk.): *The Old Testament Pseudepigrapha. Volume 1. Apocalyptic Literature and Testaments*. Doubleday, Garden City N. Y. 1983.
- Geréb Zsolt: *Péter első levelének magyarázata*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2015.
- Graves, Robert: *A görög mitológia*. Ford. Szíjgyártó László. Európa Könyvkiadó, Budapest 1981.
- Grypeou, Emmanouela – Spurling, Helen: *The Book of Genesis in Late Antiquity*. Brill, Leiden–Boston 2013.
- Homérosz: *Odüsszeia*. Ford. Devecseri Gábor. Európa Könyvkiadó, Budapest 2010.

- Horace: *Oeuvres*. Étude biographique e littéraire par F. Plessis et P. Lejay. 13ème ed. Hachette, Paris 1911.
- Horatius összes művei*. Ford. Bede Anna. Európa Könyvkiadó, Budapest 1989.
- Kaibel, Georgius: *Epigrammata Graeca ex lapidibus conlecta*. G. Olms, Hildesheim 1965.
- Kálvin János: *A katolikus levelek magyarázata*. Ford. Szabó András. Kálvin János Kiadó, Budapest 2013.
- Kirsopp, Lake (ford): *The Apostolic Fathers*. Vol. 1. Harvard University Press, London 1965.
- Lattimore, Richmond: *Themes in Greek and Latin Epitaphs*. University of Illinois Press, Urbana 1962.
- Marshall, I. H.: *1 Peter*. The IVP New Testament Commentary Series. InterVarsity Press, Downers Grove, IL 1991.
- McKnight, Scot: *The NIV Application Commentar. 1 Peter*. Zondervan Publishing House, Grand Rapids 1996.
- Michaels, J. R.: *Word Biblical Commentary, vol. 49: 1 Peter*. Word, Dallas 2002.
- Oeuvres de Virgile*. Texte latin publiées avec une introduction biographique et littéraire, des notes critiques et explicatives, des gravures, des cartes et un index, par F. Plessis et P. Lejay. Hachette, Paris 1913.
- Ovidius: *Átváltozások*. Ford. Devecseri Gábor. Helikon, Budapest 1975.
- Papp György: Alászállt a poklokra. In: *Református Szemle*, 104. (2011/1), 55–73.
- Peek, Werner: *Griechische Grabgedichte*. AkademieVerlag, Berlin 1960.
- Peres Imre: *Griechische Grabinschriften und neutestamentliche Eschatologie*. WUNT 157. Mohr Siebeck, Tübingen 2003.
- Scharlemann, Martin: “He descended into Hell” – An Interpretation of 1Peter 3:18–20. In: *Concordia Theological Monthly*, XXVII (1956/2), 81–94.
- Trencsényi-Waldapfel Imre: *Mitológia*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest 1983.
- Vanyó László (szerk): *Apostoli atyák*. Ókeresztény írók. 2. Szent István Társulat, Budapest 1988.
- Vergilius összes művei*. Bibliotheca Classica. Ford. Lakatos István. Magyar Helikon, Budapest 1973.

* * *

In this paper we present the main theories concerning the interpretation of 1 Peter 3:19. The entire vocabulary of this problematic text is analysed in details, attempting to draft which of the previous theories best fit the current context. 1 Peter 4:6 is also examined in passing, aiming to determine the relation between 1 Peter 3:19 and 4:6. Besides we give a kerygmatic explanation of the text in order to formulate its message for the readers of our days.

Keywords: eschatology, Christ’s preaching in the prison, 1Pt 3,19, ancient Greek funeral epigrams.